



Bosrietzanger bij Boksheide, 3 jui 2023 (Jan Kolsters)

Vier struweelsoorten langs bovenlopen met natuurontwikkeling

Jan Kolsters

Tijdens het werk voor LiveAtlas heb je voor het invoeren meerdere mogelijkheden. Je kunt aangeven of de soort aanwezig is, je kunt de soort turven of je kunt de exacte plaats en broedcode van de vogels ingeven. Dat laatste is handig als je zelf nog iets met je waarnemingen wilt doen.



Natuurontwikkeling langs de Run bij Boksheide: extensief grasland, een poel en jong struweel (JK)

Dit jaar (2023) heb ik wat extra aandacht besteed aan de natuurontwikkeling langs enkele bovenlopen van beken in de Kempen. Bij de bovenlopen zijn de beken nog vrij smal en bevatten nog niet zoveel water. Een paar decennia geleden stroomden die bovenlopen, vaak gekanaliseerd, door het

grootschalige landbouwgebied. Daar was weinig ruimte voor vogels. De laatste jaren heeft er hier en daar wat natuurontwikkeling plaatsgevonden door verschillende samenwerkende instanties.

Methode

Er zijn twee trajecten geselecteerd, namelijk de Run onder Boksheide (Eersel) en de Raamsloop bij Hulsel. De twee gebieden bevinden zich in verschillende ontwikkelstadia. Het gebied langs de Raamsloop is eerder ontwikkeld dan het traject langs de Run onder Boksheide. De natuurontwikkeling heeft plaatsgevonden dicht bij de beek en niet altijd aan beide zijden van de beek.

Ik heb vier struweelvogels geselecteerd uit de zogenaamde ecologische vogelgroep, de Grasmus-groep: Tuinfluiter, Grasmus, Spotvogel en Bosrietzanger. Deze vogels zijn ongeveer op dezelfde tijd actief en kunnen in beeld gebracht worden eind mei-begin juni. In die tijd zijn twee volledige rondes afgelegd waarbij door de aard van het gebied dus steeds een heen en teruggaande route wordt gelopen. Beide trajecten waren

vrij lang en zijn daarom in tweeën gesplitst voor het veldwerk. In de uiteindelijke weergave is de Raamloop in twee delen gesplitst (Hulsel zuid en Hulsel noord. Voor de Run bij Boksheide zijn de beide delen samen weergegeven.

Het doel is om te kijken hoeveel van de geselecteerde soorten voorkomen en of het voorkomen van de soorten een relatie heeft met het stadium waarin de natuurontwikkeling zich bevindt.

De bezoekgegevens zijn verzameld in onderstaande tabel.

Tabel 1. Bezoekdata.

Datum	Tijd	Plaats
19-5-2023	07:38 - 09:45	Boksheide
20-5-2023	07:04 - 09:37	Boksheide
21-5-2023	07:06 - 09:59	Hulsel
24-5-2023	07:01 - 10:39	Hulsel
31-5-2023	06:33 - 09:47	Boksheide
3-6-2023	06:35 - 09:09	Boksheide
6-6-2023	06:04 - 08:42	Hulsel
7-6-2023	05:39 - 08:09	Hulsel

De gegevens zijn geclusterd volgens SOVON BMP-A criteria en dat leidt tot de territoria zoals aangegeven op de bijgaande kaartjes (figuur 1).

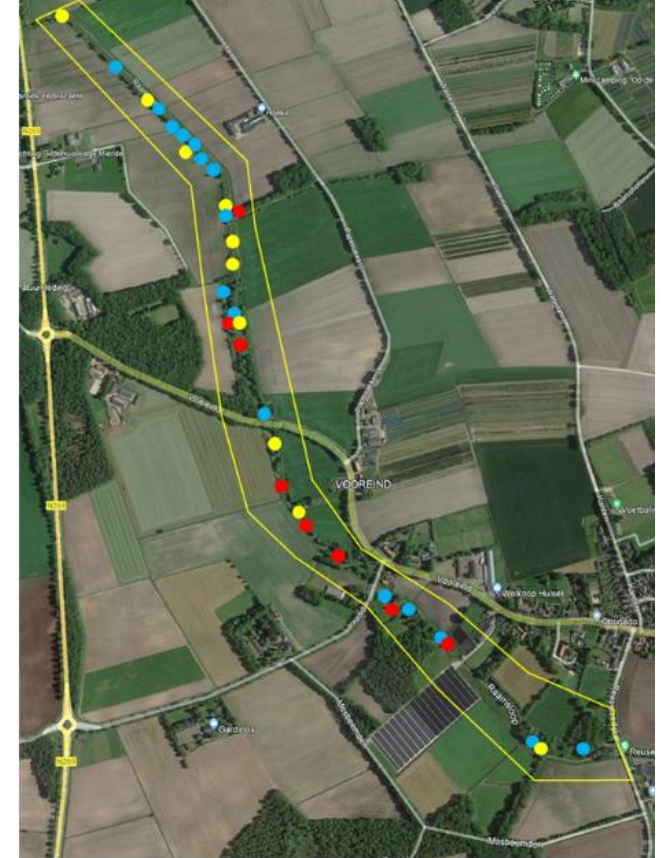
Run Boksheide



Raamsloop Hulsel zuid



Raamsloop Hulsel noord



● Spotvogel	11	4	8
● Grasmus	9	11	10
● Tuinfluiter	9	10	16
● Bosrietzanger	5	0	0

Figuur 1. Vastgestelde territoria van de vier struweelvogels in drie bovenlopen in 2023.



Resultaten

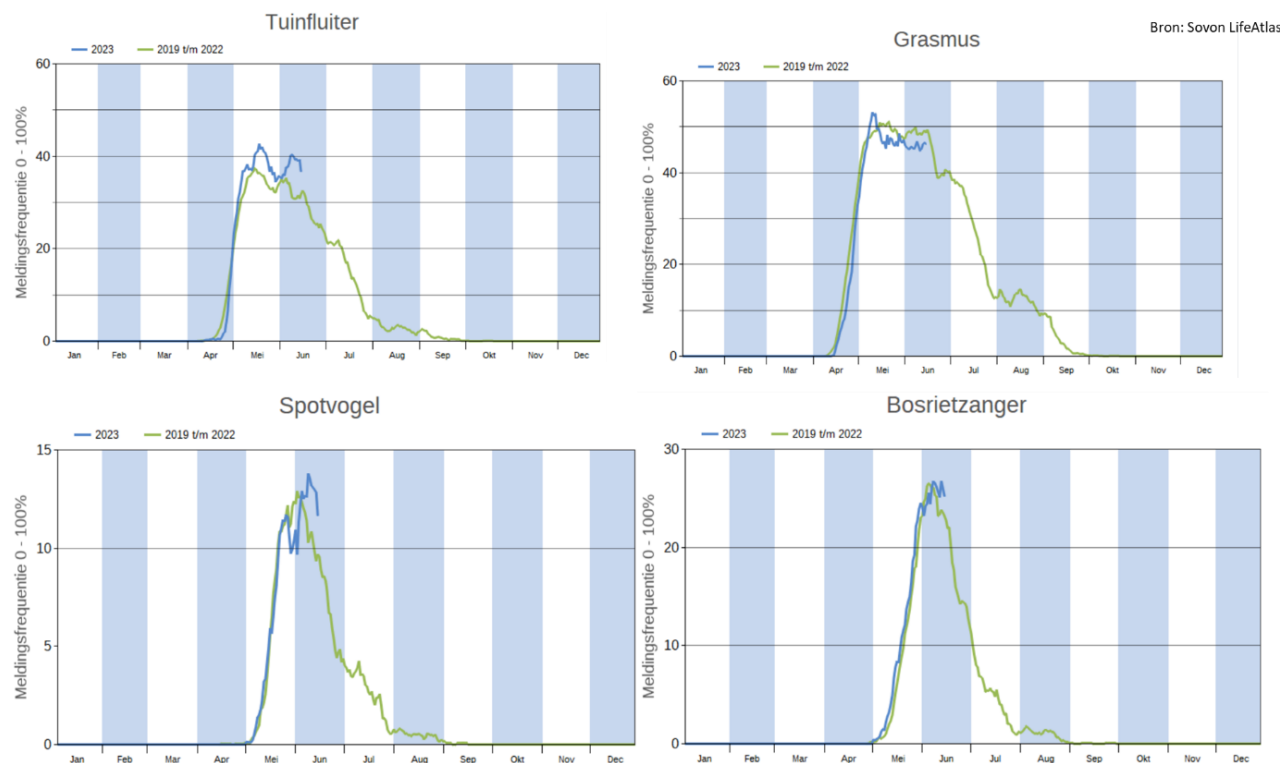
Bosrietzanger

De Bosrietzanger is de meest uitgesproken pionier van het viertal. Hoge dichtheden worden in Nederland bereikt langs de grote rivieren en verruigde moerassen. Hoewel de Kempen niet echt een “hot spot” is voor de soort kunnen op geschikte plaatsen toch hogere dichtheden bereikt worden. De jonge struikpartijen langs de Run bij Boksheide blijken heel geschikt, terwijl de wat oudere natuurontwikkeling langs de Raamsloop geen Bosrietzangers opleverde.

Het in kaart brengen van Bosrietzangers luistert erg nauw. Dat komt omdat de piek van activiteit erg smal is. Van eind mei tot begin juni is de geschikte tijd om de territoria in kaart te brengen. Daarvoor en daarna kunnen gemakkelijk territoria gemist worden. Pas aangekomen mannetjes zingen zeer fanatiek, maar eenmaal gepaard neemt de zangactiviteit snel af. Ongepaarde mannetjes zingen vaak langer door.

Spotvogel

De meldingsfrequentie-grafiek (zie figuur 2) lijkt voor de Spotvogel vrij veel op die van de Bosrietzanger en is ook vrij smal. De soort komt vaak net iets eerder in de broedgebieden aan dan de Bosrietzanger.



Figuur 2. Meldingsfrequentie van de vier struweelvogels volgens het LiveAtlas project van SOVON.

Tijdens dit onderzoekje heb ik dat gemerkt toen ik op 19 en 20 mei de Run bij Boksheide bezocht. Tijdens die rondes had ik al bijna alle Spotvogels in hun territorium terwijl er nog geen Bosrietzangers genoteerd konden worden. Tijdens de tweede ronde (31 mei en 3 juni) zongen de Bosrietzangers volop en waren de Spotvogels bijna allemaal stil. Even was er het vermoeden dat de Spotvogels van de eerste ronde doortrekkers geweest zouden kunnen zijn. Echter met geluidnabootsing kreeg ik ze allemaal “weer aan de praat”. Maar dat was niet van harte: na een

of twee keer geluidnabootsing werd er snel een korte zangstrofe geproduceerd of er werd alleen kort geantwoord met de karakteristieke “Deddehoi” roep.

Spotvogels hebben voor een deel andere biotoepleisen dan de Bosrietzanger maar langs de Run bij Boksheide komen ze naast elkaar voor, meestal zelfs in dezelfde struikjes. In Nederland worden de hoogste dichtheden gevonden in de laagveengebieden van het Groene Hart, de kop van Overijssel en in Friesland. Verder verdeeld

over Nederland in bomenrijen, struiken en open boerenland.

Grasmus



Grasmus bij Hulsel, 6 juni 2023 (JK)

Van de vier, hier besproken soorten, is de Grasmus de talrijkste in Nederland. Hoge dichtheden worden in Nederland gevonden langs de grote rivieren en op allerlei ruigtes met opslag. De Grasmus heeft een langere zangperiode dan de vorige twee soorten: hij arriveert eerder en zingt langer door. Ook heeft de Grasmus, als je voorbij loopt, de neiging om vaker te alarmeren in het territorium. Dit in schril contrast tot bijvoorbeeld de Spotvogel, die wel erg zwijzaam wordt als hij eenmaal gepaard is. Dat maakt de timing om Grasmussen op te sporen veel minder kritisch. Zolang er open gebied is met wat struiken, is de Grasmus niet zo kieskeurig. Ook in dit onderzoekje heeft de Grasmus de meest

gelijkmatige verdeling. Bij de Raamsloop is de dichtheid wat groter omdat er meer struwelen aanwezig zijn. Ook werd vastgesteld dat ze vaak zingen in de struiken maar hun nest bouwen in de naburige ruigtes. Die ruigtes (langs de Raamsloop) bevatten veel hoge grassen en kruiden.

Tuinfluitier



Tuinfluitier bij Boksheide, 31 mei 2023 (JK)

De Tuinfluitier komt verspreid over het land voor. De aanwezigheid van dicht struikgewas is wel een voorwaarde. Jong bos, wat eigenlijk gezien kan worden als een groot struweel is ook acceptabel. De hoogste dichtheden worden doorgaans gevonden in moerasbosjes met veel dicht struikgewas. De Tuinfluitier is weer een struweelvogel die graag verborgen blijft, veel meer dan de Grasmus. Wanneer je een territorium nadert dan zingen ze nog wel eens op zichtbare

plaatsen wat hoger in de struiken of bomen, maar zo gauw de Tuinfluitier je in de gaten krijgt, verdwijnt hij naar lager gelegen, dichter struikgewas. De zang wordt meestal wel voortgezet maar meestal is de vogel dan niet meer zichtbaar.

De Tuinfluitier heeft ook een wat langere zangperiode, vergelijkbaar met de Grasmus, en duidelijk langer dan de Spotvogel en de Bosrietzanger.

Dichtheden langs de beek

Zoals de stippenkaartjes laten zien, werden Spotvogel, Grasmus en Tuinfluitier in beide gebieden waargenomen, terwijl de Bosrietzanger alleen langs de Run werd vastgesteld.



Open karakter van de jonge natuurontwikkeling langs de Run (JK).

Zoals gezegd is het langs de Run een jongere natuurontwikkeling en heeft het gebied een veel opener karakter. De struwelen zijn nog



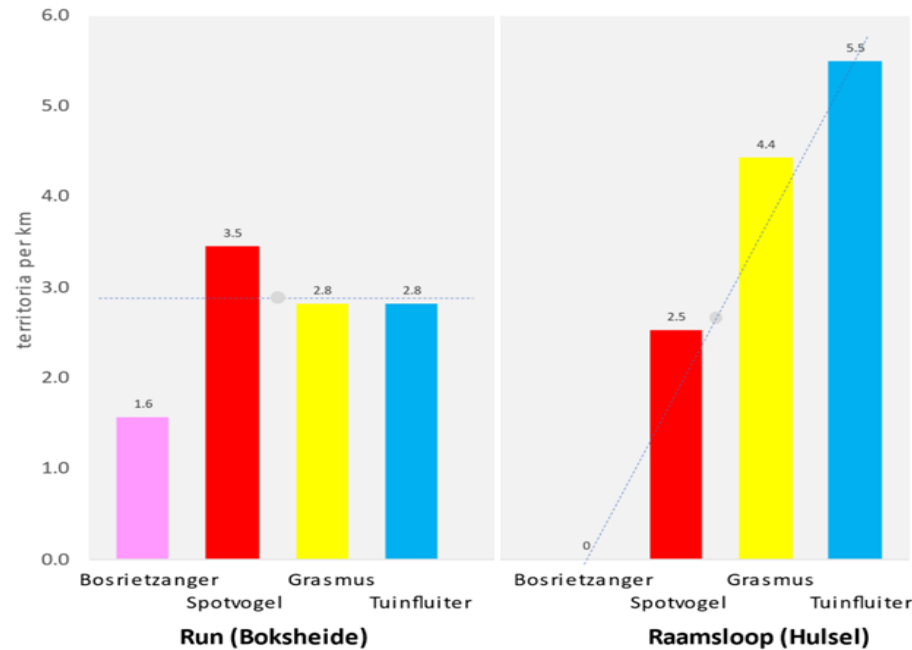
laag en komen in “plukjes” voor. Tussen deze struwelen komen geen opgaande bomen voor. Het gekozen traject langs de Run is 3.185 meter lang.



Oudere natuurontwikkeling langs de Raamsloop met struweel en bomen (JK)

De wat oudere natuurontwikkeling langs de Raamsloop kenmerkt zich ook door veel struweelbegroeiing maar er zijn ook al veel bomen aanwezig. De struwelen komen minder in “plukjes” voor zoals langs de Run maar vaker aaneensluitend. De Raamsloop is voor een groot gedeelte weer meanderend. De lengte van het traject is 4.730 meter.

Met het aantal vastgestelde territoria en de lengte van het traject gemeten, kan er iets gezegd worden over dichtheden per trajectlengte. De grafiek (figuur 3) laat de dichtheid langs beide beektrajecten zien. De Run is een jongere natuurontwikkeling en de Raamsloop is een oudere natuurontwik-



Figuur 3. Dichtheid van de vier struweelvogels per trajectlengte.

keling. Beide natuurontwikkelingsprojecten beperken zich tot een gebied dicht naast de beek. In de meeste gevallen is er vervolgens een abrupte overgang naar meer grootschalige landbouwpercelen.

Er is een soort draaipunt voor te stellen tussen de staven van de Spotvogel en de Grasmus. Als gevolg van successie neemt links van het draaipunt, de Spotvogeldichtheid een beetje af en nog verder naar links neemt de dichtheid van de Bosrietzanger meer af, tot zelfs nul bij de Raamsloop. Rechts van het virtuele draaipunt neemt de dichtheid van de

Grasmus wat toe en nog verder naar rechts neemt de dichtheid van de Tuinfluiter nog meer toe.

De gevolgen van de successie is ook te zien aan andere soorten. Soorten die een voorkeur hebben voor een open structuur, zoals Gele kwikstaart, Geelgors en Rietgors waren talrijker bij de Run. Een soort als de Zwartkop, die meer affiniteit heeft met struiklagen in bossen (dus later in de successie) was weer talrijker bij de

Raamsloop (tabel 2). ■

Tabel 2. Dichtheid (territoria per km) van vier andere vogelsoorten per trajectlengte.

Soort	Kenmerkend voor	Run	Raamsloop
Gele kwikstaart	open gebied	2.5	0.4
Geelgors	open gebied	2.2	1.0
Rietgors	open gebied	0.8	0.0
Zwartkop	struiklaag in bossen	3.1	5.0